

визначено три складові для Тернопільщини як регіон:

1. Конкуренційної економіки.
2. Чистого природного середовища, високорозвинутої культури та рекреації.
3. З високим рівнем розвитку людських ресурсів, продуктивною зайнятістю населення.

Висновки. Проведений аналіз свідчить про дію ряду негативних явищ, що спостерігалися за цей період, а саме:

1. Розбіжність зусиль щодо розвитку внутрішнього туризму, відсутністю зацікавленості до застосування економічних механізмів кооперації й керування.
2. Повільна й не зовсім вірна методика організації спільних і змішаних підприємств за участю зарубіжних інвесторів.
3. Політична й економічна нестабільність у країні.

Література

1. Закон України "Про туризм" //Офіційний вісник України. Щотижневий збірник актів законодавства.- К.: 2003.- №50.- С.34-56.
2. *Мариняк Я.* Суспільно – географічний аналіз стану готельно – ресторанного бізнесу в Україні (на матеріалах Тернопільської області) //Історія української географії. Всеукр. наук. – теорет. Часопис. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2006. – Вип. 1 (13), С. 110 – 117.
3. Статистичний щорічник України за 2007 рік / За ред. *О.Г. Осауленка.* – К.: "Техніка", 2008. – 598 с.
4. Статистичний щорічник Тернопільської області за 2007 рік / За ред. *В. Кирича.* – Тернопіль: ГУС, 2008. – 463 с.
5. Туризм в Україні. Статистичний збірник – К.: Державний комітет статистики України, 2008. – 214 с.

Summary:

N. Stetsko. ANALYSIS OF THE STATE AND PROSPECT OF DEVELOPMENT OF INDUSTRY OF TOURISM OF TERNOPIL' REGION.

The evolution tourism provides an opportunity to build a quality model of development, where the main thing would be the study of it's elements, geographical situation and the cultural and historical legacy.

Надійшла 18.09.2009р.

УДК 615.8(075.8)

Наталія ФОМЕНКО

ОРГАНІЗАЦІЯ РЕКРЕАЦІЙНИХ ПОСЛУГ В САНАТОРНО-КУРОРТНИХ УСТАНОВАХ

В останній час увага багатьох дослідників та науковців все більше концентрується навколо понять рекреаційна діяльність, рекреаційні ресурси, рекреаційні послуги, що часом ототожнюються із поняттям "туристичні", або вживаються як синоніми [5, 10, 11 та інші]. Однак дедалі більше вчених акцентують увагу на відмінностях у поняттях "турист" і "рекреант" [1, 2, 12, 13 та інші]. Такі суперечності породжують ряд розбіжностей у літературі. Крім того, ці суперечності стосуються і організації навчального процесу для спеціальності "Туризм", оскільки існуюча "Програма підготовки..." [9] передбачає викладання дисципліни "Організація рекреаційних послуг" із загальним обсягом 81 год.

З метою уникнення суперечностей та правильного розуміння викладеного нижче вважаємо за необхідне подати тлумачення деяких понять, а також власне бачення суті рекреаційних послуг, їх класифікації за місцем надання та метою рекреаційної діяльності. В даній статті розглянемо лише ту частину, що стосується організації рекреаційних послуг в межах санаторно-курортних установ.

Під поняттям **рекреаційної діяльності** розуміємо будь-яку діяльність, спрямовану на відтворення духовних, фізичних та нервово-психічних сил людини, що здійснюється у вільний від роботи час. Заздалегідь виключаємо з даного визначення уточнення щодо місця проведення людиною вільного часу, як, наприклад, це подається за [1, с.20; 2, с.238], оскільки "відпочинок відбувається в певному просторі: місце помешкання – місто – країна –

світ” [3, с.13,14]. Тобто, житло (постійне місце помешкання людини) також виступає своєрідним мікросвітом, здатним задовольняти первинні функції відпочинку чи релаксації.

Виходячи з визначення рекреаційної діяльності і враховуючи специфіку терміну “послуга”, який розглядається як “все те, що не має речового виразу, невідчутне на дотик, непомітна дія, яка не дає можливості володіння конкретним матеріальним благом” [4] вважаємо, що до поняття “рекреаційної послуги” належить будь-яка діяльність чи вигода, яку отримує індивід у вільний від роботи час з метою відновлення духовних, фізичних і нервово-психічних сил. Послуга, як ринкова категорія, володіє кількома особливостями [5, с. 27], однією з яких є нерозривність виробництва від споживання, тобто щоб отримати рекреаційну послугу, споживач повинен подолати деяку відстань і прибути на місце їхнього надання.

Отже, виходячи з основних теоретичних передумов, за місцем організації (метою) рекреаційні послуги можна поділити на:

- послуги санаторно-курортних установ, пансіонатів, будинків відпочинку, туристичних баз (лікування, профілактика, відпочинок);
- послуги, організовані в межах урбанізованих територій (задоволення щоденних, тижневих рекреаційних потреб, здійснення відпочинку у вихідні дні тощо);
- послуги установ природно-заповідного фонду (рибальство, мисливство, утилітарні види рекреаційної діяльності і т. ін.).

Детальніше розглянемо основні види (форми) організації санаторно-курортних послуг, які є основою оздоровлення людей і базою для відтворення їх фізичного, емоційного та психічного стану.

Курортну справу можна віднести до найдавніших видів туристично-рекреаційної індустрії. З античних часів люди навчилися використовувати мінеральні води і лікувальні грязі з лікувальною метою. Чудодійні джерела та інші лікувальні фактори ставали основою лікувальних таємниць храмів, нерідко були предметом релігійного культу. З’явився звичай будувати в таких лікувальних місцевостях помешкання для людей, що долали значну відстань. Саме такі споруди вважаються прототипами сучасних курортів та санаторіїв. Санаторно-курортна справа з того часу перетворилася на дуже популярний вид відпочинку. На основі використання природних лікувальних ресурсів шляхом впливу на фактори ризику відбувається відновлення фізичного і психологічного здоров’я людини.

Відпочинок на курортах передбачає не тільки лікування, але і різнопланову розважальну програму, що здатна підвищити тонус людини, задовольнити її духовні та емоційні потреби. За часів СРСР на курортах організовувались танцювальні вечори, перегляди кінофільмів, зустрічі з видатними діячами культури, екскурсійні поїздки до природних та історичних видатних місць. За останні роки у всьому світі спостерігається тенденція людей звертати більше уваги на стан свого здоров’я. Звідси впливає інтерес до здорового способу життя, заняття спортом, яким на сучасних курортах надають все більшого значення і створюються необхідні умови: облаштовуються тренажерні зали, спортивні площадки, тенісні корти, басейни, пункти прокату спортивного інвентарю. В ряді санаторіїв побудовані гірськолижні траси з підйомниками, пропонується їзда на конях, рибальство, мисливство, піднімання у повітряній кулі, польоти на дельтапланах і мотодельтопланах і т.д.

Рекреаційна сутність санаторно-курортної справи полягає у відновленні фізичних, інтелектуальних та емоційних сил людини з використанням природних лікувальних факторів, ландшафтно-кліматичних ресурсів у поєднанні з сучасними досягненнями науки із застосуванням нових форм терапії. Головними завданнями санаторно-курортної справи є профілактичне оздоровлення населення, реабілітація хворих, організація анімаційно-розважальної діяльності – тобто це комплекс взаємопов’язаних форм і методів організації відпочинку і оздоровлення пацієнтів, якими можуть бути і практично здорові люди.

Зміна рекреаційних потреб населення і його запитів на якість відпочинку привело до

переростання санаторно-курортної справи в курортно-рекреаційну систему, основними завданнями якої є покращення здоров'я населення, якості та тривалості життя. Основними функціями сучасної курортно-рекреаційної системи є [6]:

- оздоровча (санаторно-курортне лікування);
- реабілітаційна;
- превентивно-валеологічна (профілактика здорового способу життя);
- рекреаційно-анімаційна.

Психотерапевтичний вплив курортного лікування починається ще до приїзду хворого на курорт. Позитивно впливають навіть приготування до поїздки, надія позбавитися від хворобливого (втомленого) стану, перспектива повноцінного відпочинку. На хворого сприятливо впливає спрощений спосіб життя в санаторіях, виключення трудової діяльності, складних життєвих ситуацій, що потребують значного напруження розумових та фізичних сил.

Крім фізичних та хімічних лікувальних факторів у вигляді бальнеокліматотерапії, грязелікування, на організм людини впливає все оточуюче її зовнішнє середовище. Численні спостереження свідчать про особливу реакцію організму на гарний пейзаж курортної місцевості, що відображає зміни у психіці, настрої під впливом нових, незвичних умов зовнішнього середовища.

Таким чином, в курортному лікуванні поєднується комплекс факторів, що впливають рефлекторним шляхом через центральну нервову систему в цілому на організм. До постійно діючих факторів, що мають неспецифічний рефлекторний вплив, відносяться:

- природні (сонячні промені, повітря, вода);
- лікувальна фізична культура в широкому сенсі слова (прогулянки, екскурсії, заняття спортом, дозована ходьба, гігієнічна та лікувальна гімнастика);
- лікувальне харчування;
- позитивні емоції, викликані красою природи курортної місцевості;
- зміна обставин, звичного способу життя;
- раціональний режим, що є основою лікування і відпочинку.

Найважливішою і обов'язковою умовою успішного лікування та ефективного використання курортних факторів є дотримання науково-обґрунтованого режиму лікування та відпочинку як основи організації санаторно-курортних послуг. Режим відпочинку і лікування не вичерпується правилами внутрішнього порядку, що встановлюють лише час підйому, сніданку, обіду, вечері і т.д. Основну суть режиму складають спосіб життя хворого, правила, що регулюють його поведінку, вказівки, як найкраще використати природні умови та лікувальні фактори курорту.

Отже, режим лікування і відпочинку в санаторіях і на курортах є способом життя, що регламентується науково-обґрунтованою системою правил і заходів, що забезпечують належні умови для проведення ефективного лікування, повноцінного відпочинку, відновлення працездатності і укріплення здоров'я.

Весь режим лікування і відпочинку в санаторіях і на курортах складається з трьох частин: 1) загальнокурортного, 2) санаторного, 3) індивідуального режимів [7, с. 474].

Загальнокурортний режим передбачає створення найсприятливіших умов для лікування і відпочинку на курорті. Ці умови забезпечуються з допомогою заходів і правил, що регламентують діяльність загальнокурортних лікувальних, культурно-освітніх, побутових та інших закладів. Основного значення при створенні належних умов лікування і відпочинку набувають раціональне планування, благоустрій, озеленення, санітарний стан курорту. Питання планування повинні вирішуватись при розробці генеральних планів будівництва і реконструкції курортів.

Особливого значення набувають заходи для боротьби з шумом і забезпечення тиші на курорті. Джерелами шуму на курортах є: вуличний шум (автомобільний, автобусний,

трамвайний); сильні подразнюючі сигнали від всіх видів транспорту (залізничні, морські, повітряні); рух поїздів, паромів; вуличні гучномовці; музика в ресторанах.

В правилах загальнокурортного режиму передбачаються заходи по боротьбі з шумом. В районах розміщення санаторіїв та інших лікувальних закладів забороняються звукові сигнали. Зменшенню вуличного шуму сприяють правильна експлуатація внутрікурортних доріг, перенесення руху вантажного транспорту на віддалені від лікувальних закладів вулиці, заборона транзитного руху через курорт тощо.

Велику роль у зменшенні вуличного шуму відіграють зелені насадження. Встановлено, що листяні насадження середньої густоти і висотою 7-8 м знижують вуличний шум в середньому на 10-13 децибел. Крупні об'єкти зелених насаджень сприяють покращенню мікроклімату, очищують повітря від диму, прикрашають місцевість.

Санаторний режим складається із загальних правил і заходів, що організують весь спосіб життя в санаторії і забезпечує сприятливі умови лікування і відпочинку. Спосіб життя в санаторії характеризується строгим чергуванням у часі і послідовністю процесів життєдіяльності людини, помірним ритмом сну, відпочинку, руху, прийому лікувальних процедур, харчування тощо. Правилами внутрішнього розпорядку передбачається час і порядок прийому лікувальних процедур. Талони на процедури і ванни хворим надаються медичними сестрами у відповідності до призначень лікаря. Час дослідження або прийому процедур не повинні співпадати з часом приймання їжі, сном, відпочинком, рекомендованих індивідуальним режимом хворого. Режим дня в санаторії повинен бути приурочений до місцевих кліматичних умов.

До переліку заходів, які повинні знайти широке застосування в практиці санаторно лікування і відповідне відображення у санаторному режимі, відноситься і трудова терапія. При призначенні трудотерапії потрібно враховувати індивідуальні особливості хворого: його професію, звички. Легка фізична праця більше підходить людям, що зайняті розумовою діяльністю, яка є своєрідною переорієнтацією від звичної роботи. Трудова терапія приписується людям з функціональними порушеннями нервової системи, людям з помірною серцево-судинною недостатністю і порушенням обміну речовин. Може рекомендуватися у формі роботи в парку з лопатою, просапування квітів, занять ботанічного, геологічного характеру (збирання квітів, каміння), ручна праця тощо.

Для того, щоб життя в санаторії проходило підлагоджено і ритмічно, потрібно, щоб медичний і обслуговуючий персонал свідомо ставився до виконання своїх обов'язків, проявляв ініціативу, постійно піклувався про створення сприятливих умов для лікування і відпочинку в санаторії. Питання раціональної організації праці і систематичного підвищення кваліфікації персоналу повинні бути предметом постійної уваги керівництва.

В санаторно-курортній практиці в залежності від стану хворого і важкості захворювання застосовують два види індивідуального режиму: 1) тренувальний і 2) лагідний. Перший розрахований на більш чи менш повне використання кліматичних і бальнеологічних засобів і різноманітних видів лікувальної фізичної культури, дозованих в кожному окремому випадку. При тренувальному режимі рекомендуються прогулянки, екскурсії, теренкур, рухливі спортивні ігри, купання, плавання, раціональне використання доступних засобів і можливостей для тренування і загартовування організму, підвищення загального тонуусу і стійкості до змін умов зовнішнього середовища.

Лагідний режим, що має на меті як і тренувальний, сприяти загальному укріпленню і відновленню порушених функцій, відрізняється від тренувального обмеженням кількості та інтенсивності призначених процедур, тривалістю і дальністю прогулянок та екскурсій, лагідним комплексом гігієнічної та лікувальної гімнастики, тривалішим сном і відпочинком до і після процедур, обмеженням в дієті тощо. Лагідний режим призначають при серцево-судинній недостатності, схильності хворобливих процесів до загострення і при інших протипоказаннях, що потребують обережної терапії.

Індивідуальний режим лікування і відпочинку поділяється на наступні елементи: режим прийому лікувальних процедур; руховий режим; режим харчування, режим сну; режим відпочинку і культурних розваг.

Отже, викладене вище дозволяє стверджувати, що до рекреаційних послуг, що надаються санаторно-курортними закладами можна віднести:

- використання специфічного природного середовища з рекреаційною метою – оточення, що складається з комплексу факторів: повітря, мінеральних вод, сонячного проміння, зелених насаджень, їх естетичності, відсутності будь-яких шумів, загазованості тощо;
- створення відповідного психоемоційного комфорту, елементами якого найперше стають послуги зустрічі пацієнта на вокзалі і супроводу їх до санаторію, ознайомлення з його структурою, поселення у відповідності до специфіки захворювань пацієнта, з врахуванням смаків і навіть характерів сусідів по кімнаті, також уважне ставлення до пацієнта, здатність допомогти, висловити співчуття;
- організації особливого режиму відпочинку і лікування, до якого входить режим лікувального та дієтичного харчування, прийому процедур, сну, бадьорості, чергування дозованого фізичного навантаження і відпочинку;
- медичне обслуговування, яке включає діагностику, лікування чи профілактику захворювань (обстеження хворих, надання специфічних медичних послуг в тому числі з використанням сучасних методів);
- надання побутових, культурних, туристичних, спортивних послуг, послуг проживання та інших в залежності від профілю закладу.

Література

1. Стафійчук В.І. Рекреологія. Навчальний посібник. – К.: Альтерпрес, 2006. – 264с.;
2. Мандюк Н. Суть та специфіка маркетингових досліджень ринку рекреаційних послуг // Вісник Львів.ун-ту. Серія географічна. Вип. 33. 2006. – 238-243.
3. Лукьянова Л.Г., Цыбух В.И. Рекреационные комплексы: Учеб. Пособие / Под общ. ред. В.К.Федорченко. – К.: Вища шк., 2004. – 346с.
4. Вачевський М.В., Долишній М.І., Скотний В.Г. Маркетинг для менеджера. – Стрий: Просвіта, 1993. – 140с.
5. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти) – 2-е вид., перероб. та доп. – К.: "Альт прес", 2003. – 436с.: іл., картосхеми.
6. Менеджмент туризма. Том 2. Туризм и отраслевые системы. (И.В.Зорин и др.) – М.: Финансы и статистика, 2001.
7. Общая курортотерапия. Ч.2. Методы курортотерапии. (ред. И.П.Мугдусиев). – М.: МЕДГИЗ, 1959. – 500с.
8. Санаторий. Формы организации и методы работы. (под ред. Л.Г.Гольдфайль. – М.: МЕДГИЗ, 1957. – 285с.
9. Освітньо-професійна програма підготовки бакалавра фахового спрямування 6.050400 "Туризм", К.: 2004.
10. Бушуев В.В. О дефиниции «Индустрия туризма» // Культура народов Причерноморья. – 2001. – №25. – С.179-182.
11. Павлов В.І. Формування регіонального ринку рекреаційних послуг // Проблеми інформатизації рекреаційної та туристичної діяльності в Україні: перспективи культурного та економічного розвитку. – Трускавець, 2000. – 275с. – С.31-34.
12. Фоменко Н.В. Рекреаційні ресурси та курортологія. Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2007. – 312с.
13. Смаль І.В., Смаль В.В. Рекреація, туризм і дозвілля: глумачення і співвідношення понять. // Тези міжн. наук.-практ. Конференції "Педагогічні та рекреаційні технології в сучасній індустрії дозвілля" 4-6 червня 2004р.

Summary:

N.Fomenko. ORGANIZATION OF REKREATIONAL SERVICES IN THE SANATORIUM-RESORT ESTABLISHMENTS

The specific of concept of recreational services is exposed and the basic forms of its organization are described within establishments like sanatoriums or resorts. The special attention turn into the process of organization the human's staying in such establishments. The functions of the sanatorium-resort system are described.

Надійшла 05.05.2009р.